

TRO I GODE OG ONDE DAGER

Åpning

Takk for utfordringen og tilliten til å respondere på dagens tema *Tro i gode og onde dager!*

Tittelen følges av en undertittel formulert i to spørsmål:

- *Hva er det som gjør at vi holder fast ved vår kirketilhørighet?*

- *Hvilke bånd knytter oss til den kirken vi tilhører?*

Hovedtittelen er åpen, alle mennesker har dager som er både gode og onde, også alle organisasjoner har sine styrker og svakheter. Underspørsmålene presiserer med et spørsmål om «vi», men det kan bare besvares gjennom mange enkeltstemmer – og i dag med min.

Jeg er billedkunstner og står fritt til å arbeide og tenke på den måten jeg vil. Mitt bidrag inn i et større «vi» er å presentere tre objekter som jeg har laget over en 30 års periode. Men først en innledning for å sette arbeidet i kontekst.

INNLEDNING

Kunstbegrepet

John Macmurray (1891-1976) er en skotsk religionsfilosof som har vært avgjørende viktig for meg i min tenkning og religiøse utvikling. I en av sine *Lectures*¹ skriver han om menneskets ulike refleksjonsformer: den rasjonelle vitenskapelige, den kunstneriske emosjonelle og den religiøse kontemplerende.

Kunsten, hevder han, finner sin objektivitet – en emosjonell objektivitet – gjennom den enkelte kunstners personlige tolkning av hva hun/han sanser. Den subjektive sansningen er det som konstituerer et kunstverk, som er et nytt stykke virkelighet som andre kan sanse og forholde seg til.

Øystein Stene, dosent på Kunsthøgskolen/Teater, formulerer en definisjon av kunst i *Aftenposten* denne uken (27.3.2019, s. 24):

Kunst er et kommunikasjonslaboratorium. Kunst skal ideelt snakke om ting og tema ingen andre snakker om, den skal undersøke verden på måter ingen andre gjør.

Min respons

La meg reformulere spørsmålene:

¹ Macmurray, John. 1961. *Religion, Art, and Science. A study of the Reflective Activities in Man*. The Forwood Lectures 1960. Liverpool: Liverpool University Press, s. 38.

- Hva er det som gjør at *jeg* holder fast ved *min* kirketilhørighet?
- Hvilke bånd knytter *meg* til den kirken *jeg* tilhører?

Svarene er helt enkle og ubegrenset kompliserte.

På spørsmål én er svaret: kristen tro, og på spørsmål to er svaret: den katolske kirkes liturgi – gjerne slik den utføres i dette klosteret.

Kirken kan forstås både som *apostolisk* og *institusjonell*.

Historien om pavekirken er en lang fortelling om maktkamp og -misbruk, se den irske teologen Eamon Duffy's bok *Saints & Sinners*.² Det som skjer i dag under pave Frans' pontifikat er oppløftende!

At kirken til alle tider – også i dag – er politisert, er antagelig slik det alltid har vært og vil forbli. Opprørende blir det for meg når kirken som skulle forsvare de svake, faller i motsatt grøft, som i de seksuelt relaterte lovbruddene som nå rulles opp, men like mye når kirken bidrar til undertrykkelse og hindrer rettferdighet i sin alminnelighet. Det er bare å nevne kirkens behandling og holdning til kvinner, ikke minst når det gjelder deres reproduktive helse, og dens fatale feil i forhold til politikk. Spansk kirkehistorie fra det forrige århundret, der kirken institusjonelt havnet på fascistisk side, gjør at jeg har problemer med å gå til messe i Spania. Konfliktene er til å ta og føle på.³

Men for *meg* handler dette om historie og politikk og har lite med *min* kirkelighet å gjøre.

Min problemstilling tilhører den apostoliske kirke og er eksistensiell – og uten å vite det, vil jeg anta at slik er det for de fleste jeg treffer i kirkerommet.

I et religionspsykologisk seminar om døden på Menighetsfakultetet i vår, foredro en tysk professor i faget, Tatjana Schnell, om eksistensiell meningsdannelse. Hun snakket om lidelse og angst:

- angsten for å dø
- angsten for tomhet og meningstap
- skyldfølelse og fordømmelse

Hun henviste til den tysk-amerikanske teologen Paul Tillich (1886-1965) og hans beskrivelse av en *ultimate reality* som ligger under den virkeligheten vi kan oppfatte og som er koblet til begrepet

2 Duffy, Eamon.1997. *Saints & Sinners. A History of the Popes*. New Haven & London: Yale University Press,

3 Per Velde gir en komprimert oppsummering i sin artikkel «Den mørke arven fra Franco», *Klassekampen* 28.03.2019, s. 14-15.

Gud.⁴ Tillich hevder at det bare er filosofien/metafysikken og kunsten som i menneskelige termer kan uttrykke noe om hva dette fenomenet består i eller er.

Schnell innførte i sin forelesning begrepet *absolute faith* om det å oppleve å bli holdt oppe av noe aksepterende større, en *numinøs* (fra latin *numen*, ubestemmelig) erfaring av å være akseptert og holdt i en slags relasjon. Hun spurte forsamlingen om noen hadde opplevet dette – og jeg rakk opp hånden; en slik erfaring hadde jeg som 5-åring og jeg tilskriver den at jeg har overlevet!

En erfaring av *absolute faith* er overskridende og fundamental. Den utgjør et religiøst fundament hvorpå en konfesjonell tilhørighet kan bygges. For meg ble det kristendom fordi jeg lever i en kristen kulturkrets, men – igjen for meg – er det selvinnytsende at mennesker i andre kulturer, vil bygge på sine stedefne tradisjoner.

Min utfordring

Min utfordring i dag som praktiserende katolikk er at de som står meg nærmest i livet – både familie og venner, med ett unntak – ikke deler min tro og de kommer ikke til å bli med meg i noen liturgisk feiring. Dette er en dårlig posisjon for å bygge fellesskap. For det først handler det om å komme i klem mellom muligheter, tilbud og aktiviteter. Bare det at jeg ønsker å gå i kirken, skaper problemer, det er en kilde til irritasjon og det tar, tid, krefter og oppmerksomhet, noe som utelukker at jeg kan gjøre noe annet samtidig eller alt mulig etterpå. Dernest er det innholdsdimensjonen i troen som kontinuerlig settes på prøve. Uttalelser som: «Religion er *bare* eventyr og oppspinn!» og «*Du* kan da ikke tro på det der!» er vanlig. Hvis ikke jeg kan besvare dette, henger uttalelsene som ren utdriting, mobbing. Men jeg svarer for meg!

Kristendommen er i fritt fall i Europa. I dag døpes bare 50 % av fødte barna i Norge og knapt 25 % i Oslo. Mine barnebarn er ikke blant dem. Spennet mellom den indre-kirkelige og kulturen utenfor kirken er formidabel. Kirken har stått sterkt og vært – til dels er – så selvsikker at vår egen tids krav til religiøse tolkninger som vi kan integrere i vårt intellekt, ikke har blitt tatt på alvor. Dette har i 40 år vært min utfordring; jeg har sett min rolle som apologet, en som må forklare, ikke minst for meg selv, for å kunne være troende og praktiserende i kirken.

Min respons og arbeidstittel til spørsmål én, om hva som gjør at jeg holder fast ved min kirketilhørighet, er: *Credo uttrykt i form Den apostoliske trosbekjennelse forklart gjennom egenproduserte kunstneriske objekter*

Og til spørsmål to om hvilke bånd som knytter meg til den kirken jeg tilhører, er: *Liturgien: stabilitet og kontinuitet*

4 Tillich, Paul. 1989. *On Art and Architecture*. New York: Crossroad.

LITURGIEN

Jeg starter i spørsmål 2. Det som binder meg til den katolske kirke er liturgien (fra gresk *leitourgía*, folkets arbeid). Katolsk tradisjon er anderledes enn den protestantiske. Læremessig er det stor enighet mellom konfesjonene,⁵ men livspraksis er ganske forskjellig. Da jeg gikk i konversjonsundervisning hos dominikanerpater Albert Raulin på 1980-tallet, sa han at det var så greit med norske kristne for de kunne alt, det eneste de ikke kunne var å be rosenkransen. Derfor lærte han meg det og siden har jeg bedt den.

Det var og er tre stikkord som sammenfatter det som får meg til å forbli i den romersk katolske kirke, uansett hvor feilbarlig den enn er:

1. *Mysterium*

Troen, kirken og alt ved den er og forblir et mysterium og kan ikke forklares rasjonelt.

2. *Næring*

Messen skal gi de praktiserende næring gjennom *eucharistien* (fra latin, takksigelse)/nattverden og sakramentene til å gå ut i verden og handle bedre.

3. *Mangfold*

Jeg trives med å være del av en verdensomspennede kirke og gå til kommunion sammen med kommunister og fascister, noe mindre ville ut fra min oppfatning ikke ha troverdighet. Og jeg foretrekker stille messer. Stille messe lørdag kveld etterfulgt av felles vesper er min foretrukne messe. Her er liturgien renskåret, det er ren liturgi, etterfulgt av en tidebønn. For meg gir dette en meditatív inngang til søndagen som jeg har begynt å si at jeg trenger å holde *hvilig* – da vil jeg være stille i naturen og la livet synke inn; for meg er det å holde hviledagen *hellig*.

Når jeg deltar i en stille messe, er det som om jeg kjenner suset fra tidenes morgen, det er som å være tilstede i fortellingen om Abram som velsignes av Melkisedek prestekongen i Salem, for mer enn 3000 år siden.⁶ Om fortellingen er historisk sann eller – antagelig – ikke, *who cares!*

For meg er dette en fantastisk opplevelse av tid, av en – igjen for meg – *evig tid*, om enn lineær i den bibelske kronologien.

Dette tidsaspektet er noe en fremtidsforsker snakket om på et foredrag jeg hørte for noen år siden. Han snakket om endringer, at når alt endret seg tilsynelatende eller reelt raskt og raskere, så står –

5 Se Felleseklæringen om rettferdiggjørelseslæren fra 1999:

https://kirken.no/globalassets/kirken.no/global/2014/dokumenter/felleserk_rettfgjorelsen_99_091.pdf

6 1. Mosebok 14, 17-20

i presens – kirken, både som bygning og innhold, igjen som en garantist for det stabile, det som ikke, eller veldig sakte, forandrer seg. Kirken, igjen både som bygg og innhold, utgjør et tilknytningspunkt, en slags konstant i et ras av endring og utvikling.

Og denne uforanderligheten, dette konstante og stabile er kirkens kvalitet. For eksempel opplever jeg det som godt å få lov å si *Fader vår* på gamlemåten! Jeg er teoretisk enig i at nye bibeloversettelser er bra. Men bønnen *Fader vår* vil jeg gjerne ha i 1930-versjonen, den er en bønn som også er et poetisk uttrykk, et dikt. Selv om jeg ivrer for en progressiv teologi, ser jeg ingen motsetning mellom det og å beholde vellykkede estetiske uttrykk enten de er visuelle, litterære eller auditive i kirkerom og liturgi. Tvert i mot gir blandingen av gammelt og nytt – for meg – større troverdighet enn om alt var nytt. Det er nettopp dette at gammelt og nytt får stå side om side i et konglomerat som synliggjør det overliggende tidsspennet mellom fortid og fremtid, som vi er del av og midt inne i, når vi er tilstede i kirkerommet og deltar i dets handlinger.

Når dette er sagt, plages jeg av en foreldet teologi i forståelsen av kristendommens kilde: bibelen. Slik jeg ser det er samtidens kristendom i utakt med tiden vi lever i. De som søker seg til kirken og blir teologer tar begrepet gud som et gitt premiss. På dette premisset bygges teologien opp som et luftig korthus, med en storartet indre logikk og rasjonalitet. Gjennom århundrene surres det rundt med Adams synd, Evas slu narraktighet og endeløse utlegninger om hvordan gud kan blidgjøres, og hvordan vår synd er godtgjort av Kristus som det finale påskelammet, slik at vi alle kan puste lettet ut – vel å merke dersom vi tar i mot troen, ordet og Jesus på riktigmåten – som noen (les: en mann/menn) har definert. Kirkenes verdensråd har i dag 348 medlemmer, dvs. kirker, og da er ikke Den romersk katolske talt med. *Give me a break!*

De gamle ordene om synd, skyld og nåde har ingen klangbunn hos meg. De hører til det den amerikanske teologen John Shelby Spong kaller middelalderparadigmet,⁷ eller som den amerikanske Jesus-forskeren Marcus Borg (1942-2015), benevner som et himmel- og helvete rammeverk.⁸ Selv befinner jeg meg i et moderne, etter-opplysningstiden-paradigme der jeg oversetter de gamle begrepene til termer som har mening for meg. Dette gir meg både en frihet og en utfordring: jeg har frihet til å legge museale briller over kirkens ord og lære slik at jeg kan praktisere min religiøsitet, men samtidig har jeg den kontinuerlige fortolkningsjobben å stri med:

7 Spong, John Shelby. 1999. *Why Christianity Must Change or Die. A Bishop Speaks to Believers in Exile*. HarperSanFrancisco.

8 Marcus J. Borg. 2017. *Gjenoppdag kristendommen*. Kom forlag. Oversatt av sokneprest i Sagene menighet Knut Rygh fra originalen *Speaking Christian. Why Christian Words Have Lost Their Meaning and Power – And How They Can Be Restored*. Harper One 2011.

reformuleringen av hvordan de teologiske formuleringene kan forstås og uttrykkes troverdig for meg – og eventuelt mine – i dag!

KUNSTVERK

Gjennom tre kunstverk vil jeg besvare hvordan jeg holder fast ved min kirketilhørighet og hvilke bånd som knytter meg til den kirken jeg tilhører. Samlet mener jeg disse tre arbeidene utgjør et credo (latin, jeg tror), en trosbekjennelse.

Credo

Trosbekjennelser eller korte, oppsummerende tekster som enkelt uttrykker det mest sentrale i kristen tro, har vært formulert fra kirkens begynnelse. Det er tre oldkirkelige bekjennelser. *Den apostoliske trosbekjennelsen* er den korteste og den eldste, kjent fra 200-tallet som den «romerske bekjennelsen». Den har sin bakgrunn i Bibelen og regnes som et konsentrat av apostlenes undervisning. Det er denne katolikker ber som innledning til rosenkransmeditasjonen. Ordlyden er praktisk talt den samme i dag som for nær 2000 år siden. De tre trosbekjennelsene uttrykker alle gjennom tre trosartikler, troen på én treenig Gud. Gud er én, men gir seg tilkjenne for mennesker som Far, Sønn og Hellig ånd.

Jeg starter baklengs: **Jeg tror på Den hellige ånd**, en hellig, katolsk kirke, de helliges samfunn, syndenes forlatelse, legemets oppstandelse og det evige liv. Amen.

Figur 1. **Salme 142**

Produksjonsår: 2014

Materiale: Glass (naturlig sandskurt) og sten fra stranden, Oslofjorden

Diameter: ca. 30 cm

Konsept: Håndholdt meditasjonsobjekt, referanse til Sareptas krukke som aldri ble tømt

Teksten: Utdrag av Salme 142 (Det gamle testamentet):

*Jeg roper til deg Herre og sier
du er min tilflukt for jeg er liten og hjelpeløs
ingen bryr seg om mitt liv
før meg ut av fengslet
fri meg så jeg kan prise ditt navn*

Etter lørdagsmessen følger tidebønnen kalt *vesper* (latin, aften). Med jevne mellomrom inngår salme 142 i vesper. Én av stofene lyder: *Ingen bryr seg om mitt liv!* Salmen er en klagesang, tilskrevet kong David (ca. 1040-970 BC). Det betyr at den står i en tradisjon fra hans tid, men salmenes forfattere er anonyme, og de antas å være nedskrevet på 3-200-tallet før Kristus. Salmene var i levende kultisk bruk og utviklet seg frem til endelig kanon ble satt rundt år 100 etter Kristus.

Denne strofen ble veldig sterk for meg for noen år siden. Ved å hengi meg til den, kunne jeg reflektere over min egen fortvilelse i samklang med en 2-3000 år gammel forfatterstemme. Ved å formgi min klage, peker formen tilbake på meg og blir nettopp noe som gir meg mot. Dette er slik salmene har fungert gjennom hundre- og tusenårene. Her uttrykkes troen på kirken og den ånd som virker gjennom den.

Midterste ledd: **Jeg tror på Jesus Kristus**, Guds enbårne sønn, vår Herre, som ble unnfanget ved Den hellige ånd, født av jomfru Maria, pint under Pontius Pilatus, korsfestet, død og begravet, fór ned til dødsriket, stod opp fra de døde tredje dag, fór opp til himmelen, sitter ved Guds, den allmektige Faders høyre hånd, skal derfra komme igjen for å dømme levende og døde.

Figur 2. Den seirende Kristus

Produksjonsår: sent 1980-tall

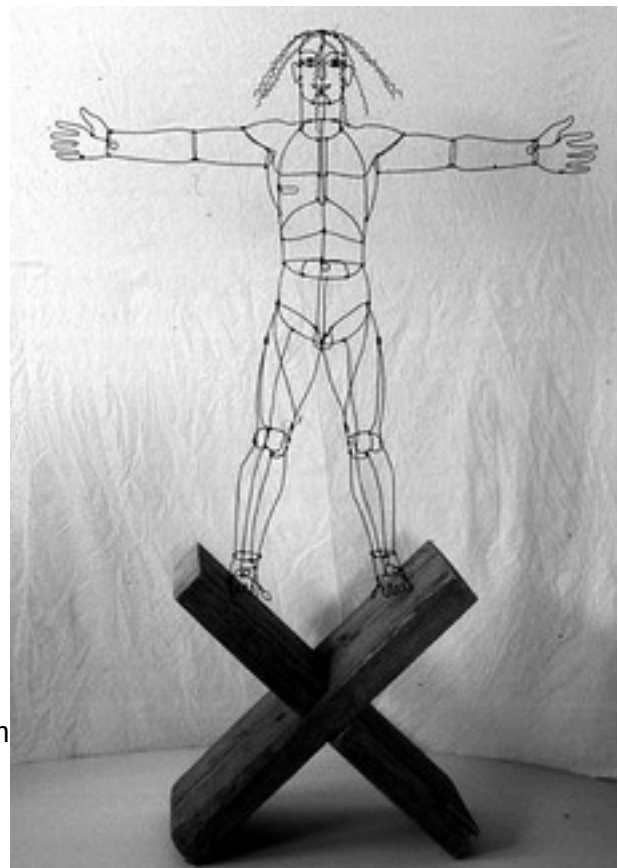
Materiale: glødet jerntråd, 1,45 mm, glass, tre

Høyde: ca. 70 cm

Konsept: *Oppstandelses-* eller *seierskrusifiks*.

Beskrivelse: En figurativ, kjønnnet menneskemann står på et rotert kors som danner en X, gresk chi, forbokstaven i *Christos* (gresk oversettelse av det hebraiske *Messias*, den salvede). X er det første kristne korstegnet, som symboliserer at Messias er kommet, lever og har beseiret korset og døden.

Karl Rahner (1904-84), tysk teolog og jesuitt, skriver⁹ at begrepet jomfrufødsel er en kirkelig term som ikke har noe med seksualitet og menneskelig fysiologi å gjøre. Det er snakk om renhet i

9 Rahner, Karl & Vorgrimler, Herbert. 1983. *Concise Theological Dictionary*. London: Burns & Oats, 2. utg.

teologisk forstand. Mennesket Jesus har levd, bevitnet av den jødiske samtidshistorikeren Josefus (død ca. 100) og ellers i Det nye testamente.

Paulus som er den eldste av forfatterne av Det nye testamente, skriver i brevet til korinterne (som antas å være ekte og forfattet rundt år 55 (1. Korinterbrev 15, 3-4, mine understrekninger):

- 3) *For først og fremst overga jeg til dere det jeg selv har tatt imot,
at Kristus døde for våre synder etter skriftene,*
4) *at han ble begravet,
at han sto opp den tredje dagen etter skriftene*

Paulus henviser til skriftene og her er det snakk om Det gamle testamentes skrifter. Forøvrig gjengir han det han har hørt, dvs. den muntlige tradisjonen som var i omløp. For å dra det videre i vår tids språkbruk: Han har ikke peiling! Han sier han tror fordi noen sier noe han velger å holde for sant, og dette som sies, bekrefter den skrevne tradisjonen. Her er vi inne i en teologisk ringdans, på moderne språk sier han: Jeg tilslutter meg og viderefører dette!

I dag kan vi rolig si: Jesus er en historisk person, han ble født, torturert og korsfestet, døde og noe enestående skjedde den tredje dagen, han var på en eller annen måte aktiv etter sin død inntil han forsvant helt, men sa han skulle sende sin talsmann og så ganske snart komme tilbake. Talsmannen kom i kraft av Hellig ånd, men han selv har enda ikke kommet.

I følge den tyske teologen Jürgen Moltmann som har skrevet en teologi om håp – innebærer tanken om at Jesus skal komme tilbake og dømme oss alle, skape rettferdighet og gjenopprette oss som nye mennesker, en utopi om at alt en gang kan bli bra.¹⁰ Frelse, enten det forstås som å komme tilbake til en riktig relasjon til Gud eller å bli frigitt fra dårlige kår og slaveri, er at vi skal ta det med ro: «Tro på evangeliet og vend om», som presten sier når han askeonsdag tegner oss med kors på pannen. Kirkens lære er stadfestet, tolkningen er teologiens domene, men budskapet er et godt budskap (fra gresk *evangelion*): vi skal ikke være redde, «Frykt ikke!» er et mantra som løper gjennom hele bibelen, prøv bare et google-søk!¹¹

Første ledd: **Jeg tror på Gud Fader**, den allmektige, himmelens og jordens skaper.

10 Moltmanns besøk i Oslo 2018: <https://www.mf.no/om-mf/arrangementer/besok-av-jurgen-moltmann>

11 <http://www.bibel.no/Nettbibelen.aspx?submit=Vis&parse=frykt+ikke&type=and&book2=-1&searchtrans=>

Figur 3. **Fat**

Produksjonsår: 2000 (foto fra 2018, Tranby kirkegård, Lier)

Materiale: smidd (hamret), galvanisert jerntråd, 0,9 mm, bundet for hånd

Bredde: ca. 70 cm

Konsept: Skapelsen utfra kristen terminologi.

Beskrivelse: Tre startpunkter som er utgangspunkt for en voksende spiralstruktur kan stå for det kristne gudsbegrepet som er treenig, der sønn og ånd er tilstede i skapelsen fra begynnelsen av. Fatet vokser ut fra de tre punktene, sterkt og skjørt. Ganske snart blir det destabilisert (syndefallet) og må stadig justeres for at formen skal holde og tråden knekker. Symbolsk uttrykker dette skapelsen som pulserer og destabiliseres, som må gjenopprettes og fornyes. Nettopp slik fungerer kirken og kirkelig liv.

KONKLUDERENDE

Kristendommen er et kulturelt svar på menneskers eksistensielle behov i vår del av verden. Den er en forklaringsform og en metode som skal hjelpe mennesker til å leve sine liv best mulig og etablere gode samfunn. Fundamentalt i kristendommen er et enhetlig gudsbegrep som i menneskelig forstand uttrykkes i tre aspekter som Far/skaper, Sønn/mennesket og Hellig ånd/levende kraft. Det er dette jeg har reflektert over i materiell form og det formgitte virker tilbake på meg og bevitner at jeg har levd.

Grete Refsum er billedkunstner med bred kunstnerisk og akademisk bakgrunn. Hun har diplom i glassmaleri (1985) og hovedfag i form (1992), begge fra Kunst-og håndverksskolen, samt doktorgrad fra Arkitektthøgskolen i Oslo (2000). Siden 1980-tallet har hun systematisk arbeidet med å formgi kristen tro og tenkning. I særlig grad har hun utforsket korset og krusifikset. Etter korsseriene fra 1980-90 årene undersøkte hun kirkens bønne- og meditative tradisjoner, med særlig vekt på Fader vår og rosenkransen. Refsum har deltatt i en rekke utstillinger i flere sammenhenger, men oftest kirkelige, og har mange utsmykninger eller verk plassert i kirkerelaterte rom. I de senere årene har hun gjennomført en serie eksperimentelle og interaktive og tekstile kunstprosjekter i kirkelig sammenheng. I tillegg har hun skrevet både vitenskapelig og populært, holdt foredrag og verksted for barn, unge og voksne. Hun avslutter denne våren årsstudiet i kristendom, religion, livsyn og etikk (KRLE) ved Menighetsfakultet vitenskapelig høgskole i Oslo, og definerer seg i dag som *kateketisk kunstner*.

For informasjon, se: www.refsum.no